

Reinhard Gehlen (1902-1979)

Seminární práce na předmět

Zpravodajské služby

7.1.2004

Linda Skolková

kontakt: skolkova@chello.cz

2. ročník prezenčního bakalářského studia

program *Informační studia a knihovnictví*

DOSTUPNOST PRÁCE

- * online na World Wide Web ve formátu pdf:
<<http://www.sweb.cz/lin.skl/gehlen.pdf>>
- * offline na CD (příloha tištěné verze):
formát pdf a doc
- * ve libovolném z výše jmenovaných formátů též na vyžádání
elektronickou poštou:
skolkova@chello.cz

OBSAH

1	ÚVOD	4
2	GEHLENOVO MLÁDÍ A POČÁTKY KARIÉRY	4
3	FHO	6
4	GEHLENOVA ORGANIZACE	8
4.1	POČÁTKY	8
4.2	PŘESÍDLENÍ DO PULLACHU	11
4.3	NÁBOROVÉ AKTIVITY	13
4.4	PRONIKÁNÍ NA VÝCHOD	15
5	BND	16
5.1	VZNIK BND	16
5.2	GEHLEN A NATO	17
6	GEHLEN NA SKLONKU KARIÉRY	18
7	LIDSKÁ STRÁNKA GEHLENA	19
8	ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ	20
9	POUŽITÉ ZDROJE	22

1 ÚVOD

Jako téma své seminární práce na předmět Zpravodajské služby jsem si vybrala osobnost Reinharda Gehlena. Jeho životní osudy byly totiž tak rozmanité, že i když se z nich vyberou jen některé střípky, mozaika z nich sestavená může pozoruhodným způsobem dokumentovat historické zvraty značné části dvacátého století. V Gehlenově případě je výhodou právě neuvěřitelná šíře jeho vlastních aktivit. Přestože se celý život zabýval zejména protisovětskou zpravodajskou činností, v poslední části jeho zpravodajské kariéry se výrazně rozrostlo mezinárodní zpravodajství obecně.

V práci je nejprve chronologicky zachyceny základní údaje z Gehlenova mládí. Následuje popis jeho kariéry, z níž jsou zdůrazněna období, v nichž vedl FHO, tzv. Gehlenovu organizaci a BND. Pro zajímavost jsou doplněny některé zajímavosti z jeho soukromého života.

2 GEHLENOVO MLÁDÍ A POČÁTKY KARIÉRY

Reinhard Gehlen se narodil roku 1902 v Erfurtu. Jeho otec působil u polního dělostřelectva. Vojenská kariéra byla ostatně typická i pro předchozí generace rodu. Gehlenova matka pocházela z původně vlámské rodiny, nyní již však po staletí sídlící v Prusku. Jejím rodinným heslem bylo *nikdy se nevzdávej*. Patrně sám Reinhard byl tímto mottem silně ovlivněn po celý život. Reinhardův strýc Max, původně právník, pracoval jako generální manažer lipského nakladatelství *Ferdinand Hirt & Syn*. Svému bratru, tedy Reinhardovu otci, zprostředkoval post manažera v pobočce firmy v Breslau, a tím výrazně zlepšil rodinnou finanční situaci. Díky vazbám na nakladatelství¹ se navíc později mohl Reinhard seznamovat s dobovou intelektuální elitou.

¹ Postupem času nakladatelství získalo vedoucí pozici na německém trhu v oblasti učebnic.

Pokud se týká Gehlenova prospěchu ve škole, nutno poznamenat, že byl vždy vynikajícím žákem. Díky skvělému analytickému myšlení mu nedělala žádný problém matematika. Reinhard navíc i celý další život nacházel zálibu ve statistice. Kvůli neúspěchům v tělesné výchově se však neměl šanci stát nejlepším žákem školy.

Strýc Max Reinhardovi radil, aby si vybral právnická studia, avšak on se rozhodl pokračovat v rodinné tradici a zvolil vojenskou dráhu. V roce 1920 se krátce po svých osmnáctých narozeninách se dal k armádě, která ovšem byla Versaillskou smlouvou po mnoha stránkách velmi omezena.²

V této době se také výrazně formoval jeho antikomunistický postoj. Začal studovat sovětské reálie a přitom shromáždil rozsáhlé materiály o vládním systému, industrializaci, kolektivizaci zemědělství a boji s negramotností. Jako voják se pochopitelně přednostně zajímal o organizaci Rudé armády.

V roce 1925, kdy byl polní maršál von Hindenburg zvolen prezidentem, byl Gehlen poslán do jezdecké školy v Hannoveru. Jezdecká škola však sloužila jako kamufláž – jednalo se o výcvikové zařízení pro mladé důstojníky oficiálně neexistujícího generálního štábu. Po dokončení kurzu byl Gehlen povýšen na nadporučíka.

V roce 1933, kdy se Hitler dostává k moci, vstoupil Gehlen do nově ustavené válečné akademie,³ kde patřil k nejlepším studentům semináře zaměřeného na Sovětský svaz.⁴ Stal se důstojníkem generálního štábu a doufal, že díky nástupu nacismu Německo získá *Lebensraum*, životní prostor, a to rozšířením svého území směrem na východ.

² Mimo jiné početně na sto tisíc mužů.

³ Přesnější název by zněl *Akademie válečných sil*.

⁴ Svými hlubokými vědomostmi dokonce své učitele mnohdy značně převyšuje.

V roce 1936 byl přeložen do oddělení operací generálního štábu, kde byl jeho nadřízeným plukovník Erich von Lewinsky, který se později proslavil jako polní maršál von Manstein.

V březnu 1939 byl Gehlen povýšen na majora. Pod vedením mj. generála Rundstedta se podílel na plánování útoku na Polsko. V září 1939 byl Gehlen jmenován zpravodajským důstojníkem 213. pěší divize. Za zhruba měsíční působení přímo na frontě mu byl udělen Železný kříž druhé třídy.

Von Manstein Gehlena také doporučil jako vedoucího sekce v oddělení pohraničních opevnění. Zde měl Gehlen příležitost prokázat svou schopnost vyrovnat se s velmi komplexními problémy a nastínit jejich řešení velmi srozumitelnou a jasnou cestou. Navíc mu nechyběla ani dovednost manipulovat mocnými, aniž by si toho oni všimli. Není divu, že v červnu 1940 začal působit jako adjutant náčelníka štábu v ústředí generála Guderiana, s nímž se brzy spřátelil.

3 FHO

V listopadu 1940 byl Gehlen přeložen zpět do operačního oddělení, kde pracoval na plánu Barbarossa. V rámci tohoto oddělení byl následně jmenován šéfem Skupiny východ.⁵ V červenci 1941, zhruba měsíc po zahájení útoku na Sovětský svaz, byl Gehlen představen Hitlerovi.⁶ Koncem roku povýšil na šéfa FHO,⁷ které bylo součástí oddělení OKW.⁸ FHO se zabývalo vyhodnocováním východního válečného zpravodajství. Hitler na FHO kladl stále větší důraz, protože přestával důvěřovat Canarisovu abwehru. Abwehr byl zaměřen na západní aktivity, takže

⁵ Osgruppe

⁶ Celkem se s ním osobně setkal ještě třikrát.

⁷ Fremde Heere Ost (od roku 1943 do konce války mělo FHO své ústředí v Zossen)

⁸ Oberkommando der Wehrmacht – Vrchní velitelství německých ozbrojených sil

není divu, že FHW,⁹ které existovalo jako protějšek FHO, nedosáhlo přílišného významu.¹⁰

Oficiálně byl Gehlen do funkce jmenován v březnu 1942. Jako svého zástupce si Gehlen vybral kapitána Gerharda Wessela.¹¹ Během tajných rozhovorů s Heydrichem Gehlen dosáhl přílibu spolupráce FHO se SD. Pokoušel se také navázat spoluprací s abwehrem.

Jednou z hlavních povinností FHO byl sběr informací od sovětských válečných zajatců a tipování vhodných kandidátů na protisovětskou špionáž. Gehlen v důsledku toho angažoval i v otázkách Ruské osvobozené armády.

V archivu Gehlen shromažďoval veškeré informace, které získalo jeho oddělení. V krátké době tak měl k dispozici podrobné informace o všech sovětských politických a vojenských představitelích od Stalina až po velitele jednotlivých regimentů. Z částečných informací se Gehlenovi podařilo odhalit existenci kontrašpionážně a protipropagandisticky zaměřené organizace SMĚŘŠ (směť špionam, založena 1943).¹²

Sovětům se podařilo infiltrovat do německých vládních úřadů prostřednictvím Rudého orchestru (odhalen 1942). Celkově však Sověti výrazných úspěchů na tomto poli nedosáhli. Gehlen byl například mnohem úspěšnější v radiové hře.¹³ Využíval sovětských zrádců a získaných vysílaček k poskytování smyšlených

⁹ Fremde Heere West

¹⁰ Svědčí o tom například to, že od prosince 1941, kdy do války vstoupily Spojené státy, se Hitler snažil získat od abwehru a od FHW detailní zprávy o americkém vojenském potenciálu, avšak ani jedno z těchto oddělení nebylo schopno splnit tento úkol. Pozornost se proto obrátila ke Gehlenovi, který sice o amerických poměrech neměl rozsáhlé znalosti, přesto se úkolu horlivě ujal.

¹¹ Wessel s ním pracoval ještě několik let po válce a stal se i jeho následníkem v BND (viz dále). Zemřel roku 2002 ve věku 88 let (viz např. <http://www.afio.com/sections/wins/2002/2002-31.html>).

¹² U jejích počátků stál Lavrentij Berija. Spisovatel Ian Fleming ji později popularizoval jako oficiální zabijáckou organizaci sovětské vlády.

¹³ tzv. Funkspiel

informací sovětským zpravodajcům a vojenskému velení. Nutno však podotknout, že Sověti většinu zachycených signálů považovali za značně podezřelé.

Sovětská propaganda předstírala, že Němcům se infiltrace nepodařila - pouze několik špiónů bylo prý okamžitě chyceno a zlikvidováno. Mezi význačnými protisovětskými špióny se však vyskytl i například Vasilij Antonovič Skrjabin, synovec sovětského premiéra a ministra zahraničí Molotova. Špionáž v sovětském vojenském velení byla také jedním z hlavních úkolů organizace *Werewolf*.

Neúspěch sovětského tažení s konečnou platností ukázal, že německá strategie není vytvářena na podkladech zpravodajských vyhodnocení, ale že pramení z Hitlerových vlastních fantastických představ. Gehlen ve svých pamětech píše, že po úspěších v předválečném období a na počátku války u Hitlera převážila ješitnost a přeceňování vlastních vojenských schopností.

Ke konci války,¹⁴ kdy byla porážka Německa již zcela zřejmá, byl Gehlen odhodlán ponechat si všechny své unikátní složky a také uchovat pohromadě zkušený pracovní kolektiv. Tento záměr se mu nakonec podařilo velmi úspěšně uskutečnit, jak uvidíme v dalším textu.

4 GEHLENOVA ORGANIZACE

4.1 POČÁTKY

Zárodky Gehlenovy organizace byly položeny v dubnu 1945, kdy Gehlen jednal o spolupráci s poručíkem Hermannem Baunem (vedl organizaci WALLI I – Frontaufklärungskommando Ost) a s již zmíněným Wesselem.

¹⁴ Ještě v prosinci 1944 byl Gehlen povýšen na generálmajora.

Od června 1945 byl Gehlen poté, co se americkým jednotkám vzdal, v jejich zajetí. Američané si při výsleších všímali zvláště těch Němců, kteří vypadali jako naprosto bezvýznamní, protože předpokládali, že vysocí nacističtí funkcionáři budou chtít tímto způsobem uniknout jejich pozornosti. Paradoxně se tak Gehlen musel vysloveně dožadovat pozornosti, protože se nesnažil skrýt, ale naopak nabízel své služby. Podobně se zachoval i Baun, který nevěděl, jestli je Gehlen ještě naživu, a tudíž jestli jejich plánovaný podnik má ještě šanci. Na rozdíl od Gehlena, který ukryl veškeré materiály v horách, Baun u sebe měl ukázkovou složku s materiály, což mu poněkud usnadnilo situaci.

V srpnu 1945 byl Gehlen ještě s několika dalšími důstojníky poslán k podrobnějšímu výslechu a jednání do USA.¹⁵ Američané Gehlena drželi pod přísným dohledem, ale on byl přesvědčen, že je svobodným mužem.

Gehlenův příjezd do USA se časově shodoval s krizovou situací ohledně řízení budoucích amerických zpravodajských aktivit. Protože události této doby měly na Gehlena velký dopad, krátce si je shrneme.

Nejprve je třeba konstatovat, že americký zpravodajský systém vybudovaný za první světové války byl po jejím skončení rozpuštěn s tím, že *džentlemaní přece nečtou cizí poštu*. Za druhé světové války USA neměly centralizovanou zpravodajskou službu, existovalo však G-2 (vojenské zpravodajství), A-2 (zpravodajská služba námořnictva) a malé výzkumné pracoviště v rámci Ministerstva zahraničních věcí. Potřeba aktivní špionáže se ukázala zřejmou po Pearl Harboru. Prezident Roosevelt proto v roce 1941 schválil vytvoření OSS,¹⁶ který měl zajišťovat spolupráci mezi zmiňovanými útvary. Ty však o spolupráci

¹⁵ Aby se předešlo nadbytečné pozornosti této akce, měla skupina mít americké uniformy. Gehlen striktně požadoval, aby byla zachována jeho hodnost. Američané však neměli uniformu generálporučíka v tak malé velikosti, a proto použili jinou uniformu a připevnili na ni generálskou hvězdu a příslušné nášivky. Gehlen sám se však ve svých pamětech zmiňuje jenom o civilním oděvu.

¹⁶ Office of Strategic Services

neusilovaly.¹⁷ OSS se nakonec sloučilo se britským SOE¹⁸ pod Eisenhowerovým ústředním velením.

Krátce po Gehlenově příjezdu do Washingtonu Truman rozhodl o zrušení OSS. Záhy však zjistil, že zrušení OSS jakožto zpravodajského ústředí nebylo právě prozíravým krokem, protože se mu na stole začaly hromadit vzájemně si odporující zpravodajské zprávy, v nichž se nevyznal. Proto v roce 1946 vydal příkaz k vytvoření CIG,¹⁹ jejímž rozšířením vznikla v září 1947 CIA.²⁰ Zástupcem ředitele CIA se stal generál Sibert, bývalý šéf G-2 a Gehlenův příznivec.²¹

V první fázi tohoto amerického zpravodajského převratu probíhala s Gehlenem jednání o vytvoření jeho vlastní tajné služby. Američané kupodivu přijali jeho ujištění, že nikdy nebyl nacistou, dokonce někteří se domnívali, že jeho opozice vůči Hitlerovi byla rozumnější než idealismus atentátníků z 20. července.

Po několika týdnech vyjednávání byl v principu Gehlenův návrh přijat. Gehlen si stanovil tyto základní podmínky:

- Ø na jeho organizaci nebude pohlíženo jako na součást amerických zpravodajských služeb, ale jako na autonomní jednotku pod jeho vedením; spojení s americkým zpravodajstvím bude udržováno prostřednictvím amerických důstojníků schválených Gehlenem
- Ø organizace bude poskytovat výhradně zpravodajství týkající se Sovětského svazu a jeho satelitních států
- Ø po ustavení německé vlády bude organizace fungovat pod jejím vedením a podle jednání se Spojenými státy budou zrušeny předchozí dohody a ustanovení

¹⁷ OSS se stala terčem vtipů důstojníků z G-2 – ti zkratku vysvětlovali jako *Oh So Stupid* či *Oh So Slow*. Postupně se v OSS začali uplatňovat společenší univerzitní vzdělanci, takže přešli na *Oh So Social* a *Oh So Sexy*.

¹⁸ Special Operations Executive

¹⁹ Central Intelligence Group

²⁰ Central Intelligence Agency

²¹ Gehlenovu organizaci dokonce označoval za *své dítě*.

Ø od organizace nebude očekávána protiněmecká činnost

Do sovětské zóny Německa mezitím Lavrentij Berija začal přesouvat tajnou policii, která měla údajně na starosti nacistické válečné zločince, ve skutečnosti šlo spíše o to uvést do chodu špionážní síť a agitační buňky. Američané ani Britové v této době neměli k dispozici efektivní protišpionážní prostředky. Je tedy zřejmé, že Gehlenových služeb bylo více než třeba.

Sám Gehlen se svými spolupracovníky se do německého Oberurselu vrátil v červenci 1946. Ve Washingtonu slíbil, že mezi jeho zaměstnanci se neobjeví bývalí příslušníci SS a Gestapa. Skutečnost byla taková, že je zaměstnal pod jinými jmény. Mohl navíc vždy říci, že o jejich skutečné minulosti nic neví. V organizaci tak pracoval i například podplukovník *Heinz Guderian*, syn slavného generála.

Baunův pokus o vytvoření samostatné tajné služby se v podstatě nezdařil, protože po krátké době se jeho skupina stala součástí Gehlenovy organizace.²² Jedním z důvodů sloučení obou skupin byla obava Američanů z toho, že Britové a Francouzi se pokoušeli vytvořit v Německu podobné organizace. Ve skutečnosti však nebylo čeho se obávat, protože Britové měli vlastní zkušené zpravodajce a úsilí Francouzů bylo od počátku spíše amatérské.

4.2 PŘESÍDLENÍ DO PULLACHU

Gehlen se také rozhodl pro změnu sídla své organizace, protože potřeboval posílit bezpečnostní opatření a rovněž se dostat pokud možno z přímého dohledu americké kontroly.

²² Baun zde nejprve figuroval jako Gehlenův zástupce, avšak postupem času zastával stále méně významné posty.

Byl vybrán Pullach, obec nedaleko Mnichova, v jejíž blízkosti se nacházel komplex zbudovaný pro Rudolfa Hesse a jeho zaměstnance. Po Hessově dobrodružném odletu do Anglie zde pak sídlil Martin Bormann a také důstojníci z koncentračního tábora Dachau. Součástí komplexu bylo komunitní centrum, divadelní sál, kino, tělocvična, zastřešená i venkovní sportoviště a škola s přístavbou pro Hitlerovu mládež. V posledním roce války zde fungovala improvizovaná kasárna pro wehrmacht. Po kapitulaci zde pak našlo útočiště několik set hladových vystěhovanců. Po nějaké době se v komplexu usadili mj. příslušníci G-2, které už následovala Gehlenova organizace.

Američané potřebovali, aby Gehlenova organizace perfektně fungovala, protože vztahy se Sovětským svazem se rapidně zhoršovaly. Neváhali investovat tři miliony dolarů do přestavby Pullachu na pevnost.²³ Bylo přistavěno několik budov, včetně moderního komunikačního centra. V podzemí byla zbudována řada bunkrů, z nichž každý měl tři patra. Brány a dveře byly vybaveny tehdy nejmodernějšími elektronickými zařízeními. Z centra původně využívaného Hitlerovou mládeží se stalo výcvikové středisko.

Během prvních dvou let byli zaměstnanci²⁴ odrazováni od opouštění komplexu, pokud se nejednalo služebních povinností. Rodiny musely posílat své děti do školy v rámci komplexu.²⁵ Kompenzací za nepohodlí byla možnost nakupovat ve vynikajícím obchodu zásobovaném Američany.

Ústředí organizace bylo kamuflováno jako nová společnost zabývající se vědeckým výzkumem a vývojem nových technologií. Proto vyznívalo důvěryhodně i tvrzení, že důvodem přísných bezpečnostních opatření je práce na patentech, které musí být udrženy v tajnosti před cizí konkurencí. Někteří lidé se dokonce mylně domnívali, že společnost má něco společného s jaderným výzkumem...

²³ Přestavba probíhala podle plánů Gehlenových architektů.

²⁴ Jejich počet brzy vzrostl na čtyři sta.

²⁵ Tuto školu ostatně navštěvovaly i Gehlenovy dvě mladší dcery (viz dále).

Pobočky Gehlenovy organizace v několika německých městech a v západním Berlíně byly kamuflovány buď jako pobočky mateřské společnosti, nebo častěji jako nezávislé firmy. Jména byla z bezpečnostních důvodů často měněna. Firma zabývající se prodejem elektrických spotřebičů se snadno mohla stát skladem a distribučním centrem pro vysílačky. Reklamní agentura mohla být snadno využita k archivování papírových dokumentů, aniž by tím vzbudila nežádoucí pozornost.

V roce 1948 byl rozpočet Gehlenovy organizace 600 tisíc amerických dolarů. V dalších letech byl postupně zvyšován. Během deseti let, kdy Gehlen pracoval výhradně pro CIA, poskytli američtí zpravodajci organizaci zhruba 200 milionů dolarů.²⁶

4.3 NÁBOROVÉ AKTIVITY

Gehlen začal organizovat rozsáhlý nábor nových pracovníků, tzv. V-Mannů,²⁷ v celém Německu a během let založil zhruba dvacet škol pro nově přijaté.

Požadovanými vlastnostmi pro V-Manny byly zejména absolutní diskrétnost a schopnost pozorovat a popsat události. Pro necvičené V-Manny byla vyvinuta řada pomůcek, například mnemotechnických.²⁸

Každý V-Mann mohl znát jen několik svých kolegů, pochopitelně svého velícího důstojníka a jeho asistenta. V udržování kontaktů s V-Manny v poli hrála čím dál významnější roli radiová komunikace.²⁹

²⁶ Peníze pocházely zčásti přímo z fondů amerických zpravodajců, zčásti pak od amerických podniků. Tímto modelem vícezdrojového financování se Gehlen inspiroval později jako šéf BND, když byly oficiální finanční zdroje nedostatečné.

²⁷ Německá zkratka V-Mann znamená Vertrauens-Mann – důvěryhodný muž. Jedná se o historický název, který v době, o níž hovoříme, již měl zcela jiný obsah – spojení V-Mann se používalo pro najaté a placené informátory, i když o důvěryhodnosti již nemohla být řeč.

²⁸ Například slovo AMBOZ složené z počátečních písmen německých slov, z nichž je patrné, že V-Mann si má všimnout zejména druhu vojska, počtu, vlastností, místa a času, kdy vše pozoroval.

²⁹ Gehlen také od samého počátku spolupracoval s *Rádiem Svobodná Evropa*. Zejména po roce 1956 se spolupráce stala pro organizaci výhodnou, protože cestování mezi východním a západním Německem bylo velice omezeno, což zdůraznila i konstrukce Berlínské zdi v roce 1961. V rámci běžného vysílání byly zahrnuty i šifrované zprávy.

Gehlenovi náboroví pracovníci hledali kandidáty mezi uprchlíky z východu. Jejich velkou výhodou byla znalost prostředí, na které byla činnost organizace zaměřena. Ještě slibnějším pramenem pro získávání V-Mannů byli váleční zajatci ze Sovětského svazu, kteří se vrátili do Německa. Tisíce z nich strávili často několik let v SSSR, naučili se jazyk a často jako vojáci s technickými znalostmi mohli poskytnout řadu cenných informací. Jeden z bývalých zajatců si dokonce jako suvenýr přivezl kus kamene, který, jak ukázala analýza, obsahoval radioaktivní uran. Do té doby nebylo známo, že by se v SSSR vůbec nacházel. Bylo tedy jasné, že Sovětský svaz už není závislý na uranových dolech v Jáchymově. Šikovnější bývalí zajatci kreslili i mapy nebo zobrazovali okolí místa, kde pracovali. Mnozí si také přivezli nejrůznější papírové dokumenty (od známek po cestovní doklady), z nichž byly pořízeny kopie a ty byly využity pro výrobu falešných dokladů a dokumentů v laboratořích v Pullachu.

V roce 1949 založila skupina západoberlínských právníků (vedená Dr. Friednauem a Dr. Linsem³⁰) *Ligu bezplatných právníků*. Jejich hlavním úkolem bylo zpočátku pomáhat rodinám vězňů v sovětské zóně právními radami. Nakonec se rozrostla do organizace bojující proti komunistické tyranii. Gehlen a CIA se o ni začali zajímat, když zjistili, že Liga posílá vyšetřovatele do východní zóny, což by bylo využitelné ke sběru informací, byť ne přímo k provádění špionážní činnosti. Liga navíc vedla archiv a kartotéku zachycující jmenovitě na třicet tisíc sovětských a východoněmeckých oficiálních představitelů, z nichž o mnohých bylo možno se domnívat, že se angažují ve špionáži. Navíc bylo možno z uprchlíků, o něž se Liga starala, rekrutovat množství V-Mannů. Pracovali zejména v oblasti vědecké a průmyslové špionáže

³⁰ Linse byl však nakonec unesen východními agenty a pod nátlakem prozradil jména několika protisovětských agentů.

Operace *Kdo zná koho?* měla rovněž za cíl rozšířit okruh spolupracovníků. Operace nevyhnutelně vedla k zaměstnání agentů s nacistickou minulostí. Velké množství agentů pracovalo ve východním Německu.

Operace *Čechy* měla za cíl proniknutí do SNB. V jejím průběhu bylo získáno značné množství informací i o agentech a informátorech pravděpodobně pracujících pro SNB v západním Německu. Infiltrace do československého zpravodajského systému pokračovala mnoho let. Jejím vyvrcholením se stal rok 1968, kdy se Gehlenovi v předstihu podařilo získat informace o plánech sovětské invaze.

4.4 PRONIKÁNÍ NA VÝCHOD

Gehlen soustředil v počátcích své úsilí nejprve na infiltraci do sovětské zóny ve východním Německu. V této době neměl lidské zdroje ani další potřebné prostředky pro infiltraci přímo do Sovětského svazu (tzv. *hlubokou infiltraci*).

Počátkem padesátých letů však začala mít CIA výrazný zájem na proniknutí Gehlenových agentů přímo do Sovětského svazu. Přes důkladný výcvik však byli agenti-pašutisté většinou okamžitě po seskoku chyceni Sověty. Úspěchů bylo pouze několik, a to spíše krátkodobých. Seskoky musely skončit v okamžiku, kdy se organizace dostala pod křídla spolkové vlády. Adenauer se snažil nevyvolat mezinárodní incident, který by mohl ohrozit všechny členské země NATO, protože Sovětský svaz by tím získal rozšířené pole působnosti pro propagandistické aktivity. CIA však s Gehlenovou neoficiální asistencí v těchto operacích pokračovala. S rozvojem špionážních letadel však seskoky pozvolna pozbývaly významu.

Gehlenovy ambice se týkaly i možnosti vytvořit permanentní telefonní spojení s východním Berlínem, aby mohly být odposlouchávány veškeré příchozí i odchozí

hovory ze sovětského a východoněmeckého ústředí, ministerstev a dalších úřadů. Po pouze částečných výsledcích těchto snah přišel Gehlen s ještě ambicióznějším projektem – vytvoření tunelu z amerického sektoru západního Berlína do východního Berlína, který měl sloužit jako ještě propracovanější způsob zachycování nepřátelských hovorů. Tunel se podařilo vykopat a zprovoznit v něm nezbytné technické vybavení. Tunel byl plně funkční přes devět měsíců, nakonec však byla jeho existence prozrazena. Již v průběhu zimních měsíců 1955/56 však měl namále, protože přes umístění tunelu v poměrně velké hloubce dokázal vyhřívací systém tunelu způsobit tání ledu na povrchu, takže bylo přesně vidět, kudy vede. Tento problém se však podařilo rychle vyřešit. Po opravdovém odhalení se tunel stal po dobu šesti týdnů pro změnu hlavní turistickou atrakcí východního Berlína. Po přesunu organizace pod spolkovou vládu měl Gehlen výslovně zakázáno kopat tunely vedoucí na území cizího státu...

5 BND

5.1 VZNIK BND

V dubnu 1956 se z Gehlenovy organizace stala BND,³¹ oficiální zpravodajská služba Spolkové republiky Německo. V jejím čele stál opět Gehlen a na osobní žádost obdržel titul prezidenta. Rozpočet byl od té doby schvalován hlasováním v parlamentu, ovšem s CIA byla tajně uzavřena dohoda o příspěvcích na zpravodajskou činnost, a to výměnou za kopii každé zprávy zaslané z Pullachu do Bonnu.

Po vzniku BND se Gehlen musel rozloučit se spolupracovníky, kteří byli příliš notoricky známí jako bývalí přílušníci SS a gestapa. Na druhou stranu se ale například splnil Gehlenův sen, když byly za milion dolarů nakoupeny počítače.³²

³¹ Bundesnachrichtendienst

³² Evidentně se jednalo o dar CIA.

BND také rozšířila své aktivity v mezinárodním měřítku – v mnoha hlavních městech v Evropě, Africe, Asii a Jižní Americe byly zřízeny rezidence. V jejich čele vždy stál rezident, což byl agent na plný úvazek, který používal identitu obchodního zástupce nebo kulturního atašé.

Z mezinárodních aktivit si zaslouží pozornost i Gehlenův podíl na odhalení dvojitého agenta Harolda „Kima“ Philbyho v roce 1961, kdy Gehlen poskytl důkazy od sovětských zrádců.

Nečekanou událostí se stalo odhalení dvojitého agenta Heinze Paula Johanna Felfeho přímo v Pullachu, k němuž téhož roku. Z této rány se Gehlen až do smrti zcela nevzpamatoval. Jednalo se totiž o muže, jemuž Gehlen důvěřoval do té míry, že mu svěřil vedoucí pozici v protišpionážním oddělení. Navíc se v této době Gehlen zapletl i do politického skandálu. V důsledku toho byl dokonce celou noc držen ve střežené místnosti na kancléřství.

5.2 GEHLEN A NATO

V polovině padesátých let Gehlen začal výrazně spolupracovat s *NATO*. Zhruba sedmdesát procent materiálů z oblasti Sovětského svazu a dalších částí Evropy a světa pocházelo z Pullachu.

V roce 1957 si Gehlen představoval, že by se mohl stát šéfem zpravodajství NATO. V jeho prospěch svědčily zejména dva význačné činy: Jako prvním ze západních zpravodajských služeb se mu podařilo díky spřízněnosti s jugoslávskými zpravodajci³³ získat Chruščovův tajný projev, v němž byl odhalen kult osobnosti. Dále se mu podařilo předpovědět maďarské události roku 1956 – nemohl sice zabránit krveprolití, mohl však prokázat připravenost své organizace díky patřičné informovanosti.

³³ V roce 1951 Gehlen pravděpodobně zachránil Titův život, když odhalil, že se na něj chystá atentát, takže poskytnutí Chruščovova projevu bylo vlastně protislužbou.

V roce 1958 ale padla do rukou francouzské kontrašpionáže tajná instrukce adresovaná novým rezidentům. Díky tomuto materiálu bylo odhaleno, že Gehlenovi agenti shromažďují informace o zbrojení, výrobě letadel, jaderném výzkumu a obranných plánech svých spojenců. S postem v NATO tedy Gehlen již počítat nemohl.

6 GEHLEN NA SKLONKU KARIÉRY

V roce 1968 byl zatčen Maurice Picard, vysoký funkcionář francouzského ministerstva vnitra, a to kvůli obvinění ze špionáže pro cizí mocnost. Po prvotní domněnce, že je sovětským agentem, se však ukázalo, že pracoval pro Gehlena. Tato událost se stala poslední kapkou – Gehlen byl donucen odejít do výslužby.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se také o Gehlenovi a jeho aktivitách začalo psát v tisku. Tentokrát se již jednalo o články založené na faktech, nikoli na pouhých spekulacích a fantaziích jako předtím. Na sérii článků *E.H. Cookridge* navázal německý *Der Spiegel* řadou útočných článků, což pochopitelně Gehlena, tehdy již v důchodu, nepotěšilo.

Rozhodl se proto vydat své paměti, aby mohl uvést věci na pravou míru.

V Německu kniha vyšla v roce 1971. Znamenala však výrazné zklamání na straně čtenářů, protože v díle se nevyskytla žádná zásadní odhalení. Detailnější dokumentaci Gehlen do knihy vůbec nezahrnul.

Očekávané odhalení neznámých faktů o Martinu Bormannovi se také nekonalo.

Pouze v jednom odstavci se Gehlen zmiňuje, že admirál Canaris mu řekl, že Bormann je zrádce a že pracuje pro Sověty. Gehlen píše, že v roce 1950 obdržel informaci ze spolehlivého zdroje, že Bormann žije na území Sovětského svazu.

Když byl Gehlen po vydání knihy ve Frankfurtu v této otázce dále vyslýchán, dodal pouze, že oním spolehlivým zdrojem byl jeden z jeho agentů ve východním

Německu a že tento agent prý v davu jasně rozpoznal tvář Martina Bormanna, když se díval v kině na zprávy jakéhosi fotbalového zápasu či slavnosti v Moskvě... Kupodivu tuto informaci Gehlen neprozradil ani Allenu Dullesovi, když byl požádán o prověření fámy, že se Bormann nalézá kdesi v Jižní Americe.

7 LIDSKÁ STRÁNKA GEHLENA

Novináři Gehlena označovali jako *Muže ve stínu*, *Muže tisíce záhad*, *Muže bez tváře* či *Stínového generála*, případně byl popisován jako *šéf špiónů, kterého nikdo nezná*. Do jeho pevnosti se jim nikdy nepodařilo proniknout, Gehlen neposkytoval rozhovory ani nikdy neautorizoval žádnou přímou citaci svých slov. Přesto jsou o jeho soukromém životě známa některá fakta.

Například se ví, že roku 1931 se Gehlen oženil se sedmadvacetiletou *Hertou Charlottou Agnes Helenou von Seydlitz-Kurzbach*. V roce 1934 se jim narodila dcera Katharina a oku 1937 jediný syn Christopher. Měli spolu ještě dvě další dcery.

Pokud se týká Gehlenova životního stylu, pozornost si zaslouží například to, že byl nekuřák, téměř abstinents³⁴ a vegetarián.

Z bezpečnostních důvodů se Gehlen přestal věnovat jízdě na koni – vyměnil ji za jízdu autem. Bezpečnostní podtext měl i Gehlenův zájem nebýt fotografován – vyplatilo se to například v roce 1956, kdy východoněmecké ministerstvo vnitra vypsallo odměnu 100 tisíc dolarů za atentát na Gehlena. V té době však mohli jeho protivníci vycházet prakticky z jedné jediné fotografie z roku 1943.

³⁴ Pouze při slavnostních příležitostech si dopřál sklenku lehkého vína.

Při příležitosti přesunu zpravodajské služby pod německou vládu dostal Gehlen jako zvláštní odměnu za svou práci pro CIA 250 tisíc marek. Dulles napůl vážně dodal, že by si za ně měl koupit dům někde v bavorských horách. Gehlen to vnímal jako příkaz a za darované peníze si zakoupil dům nedaleko jezera Starnberg,³⁵ tedy kousek od Pullachu.

Jedním z překvapivých hostů v Gehlenově domě se stala tehdejší filmová hvězda Ruth Leuwerik, která si zakoupením okolních pozemků stala sousedkou Gehlenových. Po zveřejnění údajných detailů (ve skutečnosti pouhých drbů) z Gehlenova soukromého života se však kruh Gehlenových známých výrazně omezil.

Gehlen se rovněž neúčastnil³⁶ akcí na veřejnosti. Jeho manželka byla naproti tomu společenštěji založená, takže často jezdila za přáteli do Mnichova a navštěvovala s nimi divadelní představení.

Po odchodu do výslužby si našel odvážného koníčka - propagaci vzniku nových evangelických kostelů a škol. Na tom by nebylo nic tak pozoruhodného, kdybychom nevěděli, že tak činil v silně katolickém Bavorsku...

8 ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Reinhard Gehlen sloužil nejprve jako mladý důstojník Výmarské republiky. Následně vedl německou zpravodajskou službu zaměřenou na špionážní, podvratnou a sabotážní činnost a také na psychologickou válku proti Sovětskému svazu. Na konci války se vzdal americkým jednotkám a poskytl své služby, agenty i archiv někdejšímu nepříteli. Díky Američanům získal větší moc, než jakou měl za

³⁵ V jezeře se roku 1866 utopil Ludvík II Bavorský.

³⁶ Kromě jedné výjimky.

dob Hitlera.³⁷ Svou činností významně ovlivnil řadu poválečných událostí téměř až do konce šedesátých let (zemřel však až roku 1979). Teprve roku 2000 na základě *Nazi War Crimes Disclosure Act* a *Freedom of Information Act* CIA oficiálně přiznala svou spolupráci s Gehlenem. V roce 2002 vydala NARA³⁸ tiskovou zprávu potvrzující odtajnění složek CIA, z nichž jednou se stala i složka o Reinhardu Gehlenovi.

³⁷ Musel se ale například vyrovnat s několika vážnými úniky informací z amerického zpravodajského ústředí. Sovětským a východoněmeckým agentům podařilo získat dokonce zprávy, jejichž autorem byl sám Gehlen...

³⁸ U.S. national Archives & Records Administration

9 POUŽITÉ ZDROJE

- [1] COOKRIDGE, E.H. *Gehlen: spy of the century*. London: Corgi Books, c1972. 479 s.
- [2] CIA Intends to Release Records on Cold War Spymaster. Press release. September 20, 2000. [cit. 2004-01-05]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.archives.gov/media_desk/press_releases/nr00-109.html>.
- [3] GEHLEN, Reinhard. Tajná služba v akci: vzpomínky z let 1942-1971. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1994. 153 s. Memoáry; sv. 7. ISBN 80-206-0329-8.
- [4] JOFFE, Alexander H. Dismantling intelligence agencies. *Crime, Law & Social Change*. 1999, Vol. 32, Issue 4, s. 325-346. ISSN 0925-4994.
- [5] Opening of CIA Records under Nazi War Crimes Disclosure Act. Press release. May 8, 2002. [cit. 2004-01-05]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.archives.gov/media_desk/press_releases/nr02-52.html>.